

BAYKAN SEZER'İN DOĞU-BATI ÇATIŞMASI KURAMINA GÖRE OSMANLI DEVLET VE TOPLUM YAPISI

Mustafa ORÇAN*

Hüseyin TUTAR**

Atf: Mustafa Orçan ve Hüseyin Tutar, "Baykan Sezer'in Doğu-Batı Çatışması Kuramına Göre Osmanlı Devlet ve Toplum Yapısı", *Sosyologca*, 24(2022), 129-138.

ÖZ: Bu çalışma Baykan Sezer'in Uygarlık Kuramından hareketle yaptığı günümüz Türk toplumunu anlamak için Osmanlı Devleti ve toplum yapısının değerlendirmesini kapsamaktadır. Ona göre Batılı toplum bilimcilerin ileri sürdüğü gibi toplumlar çizgisel tek bir gelişim evresinden geçmezler. Farklı toplumların birbirine uymayan gelişim evreleri olabilir. Karl Marx'ın ileri sürdüğü beşli aşamayı temele alarak Osmanlı Devleti ve toplumu ile ilgili bazı tezler ileri sürülmektedir. Yerli ve yabancı toplumbilimciler bu tezlerden hareketle Osmanlı Devleti'ni bazen feodal toplum, bazen merkezîyetçi feodalizm, bazen Doğu despotizmi olarak ve bazen de Asya Tipi Üretim Tarzı (ATÜT) uygarlıklardan olduğunu iddia ederler. Sezer'e göre detaylı incelendiğinde bu tür tezlerin Osmanlı Devleti'ni tam olarak tanıyamadıklarını ve bu yüzden gerçeği temsil etmeyen tezler ileri sürdükleri belirtilmektedir. Çalışmada yer verilen bir başka konu, Osmanlı'nın bölgede ve dünyada yükselmesinin de zayıflamasının da nedeni, Batı sömürüsüne karşı çevresindeki toplumları Batı'ya karşı koruyucu gücüne ve savunmasına bağlı olmasıdır. İstanbul'un fethi ile hem Doğu'nun hem de tahmin edilmedik bir şekilde Batı'nın kaderi değişmiştir. Çalışmada Sezer'in tartıştığı bir başka konu da Türklerin Araplarla olan ilişkileridir. Bu konuyla da gerçeği temsil etmeyen tezlerin ileri sürüldüğü tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Baykan Sezer, Feodalizm, ATÜT, Merkezîyetçilik.

Perspective to Baykan Sezer's East-West Conflict Theory Ottoman State And Its Social Structure

ABSTRACT: This paper examines the evaluation of the Ottoman Empire and its social structure to understand today's Turkish society, based on Baykan Sezer's Theory of Civilization. According to Sezer, societies do not go through a single linear developmental stage, as suggested by Western sociologists. Different societies may have incompatible developmental stages. Some theses about the Ottoman State and society are based on Karl Marx's five-stage approach. Based on these theses, local and foreign sociologists claim that the Ottoman State is sometimes a feudal society, sometimes as centralized feudalism, sometimes as Eastern despotism, and sometimes as an Asiatic mode of production (AMP) civilization. According to Sezer, when examined in detail, such theses do not fully understand the Ottoman Empire, and therefore the claimed theses do not represent reality. Another subject included in this study, the reason for the rise and weakening of the Ottoman State in the region and the world is a situation that depends on the protective power and defense of the surrounding societies against the Western World's exploitation. With the conquest of Istanbul, the fate of both the East and the West changed unexpectedly. Another issue that Sezer discusses in the theory is the relations of the Turks with the Arabs. In this regard, it is discussed that theses that do not represent the truth are put forward.

Keywords: Ottoman State, Baykan Sezer, Civilization Theory, Feudalism, AMP, Centralization.

Makale Türü : Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi : 09.10.2022

Kabul Tarihi : 15.12.2022

* Prof. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, mustafa.orcan@aybu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9581-7707.

** Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, huseyintutar1@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9861-3053.

Giriş

Baykan Sezer'in çalışmalarında yoğunluklu olarak Osmanlı Devleti, toplum yapısı, yönetim biçimi, Osmanlı iktisadı ve uluslararası ilişkileri gibi konular üzerinde durduğu görülmektedir. Bu konulara değinirken bir problemten yola çıkmaktadır. Bir sosyolog olarak Türkiye'nin yaşadıkları sorunları ve geçirmiş olduğu toplumsal evreleri ortaya koymaya çalışır. İncelenen toplumun ve devletin *şimdi*sinin anlamak için ancak *geçmişini* iyi bilmek ona göre sorunları tespit etmek ve de *gelecek*le ilgili bazı önerilerde bulunmak gerekir.

Var olan devleti ve toplumu anlamak için toplumun bir önceki tarihine gider. Onunla da yetinmez tartışılan konular bağlamında gerektiğinde bazı sorularla Türk toplumunun tarihsel kökenlerine inmeye çalışır. Mustafa Kemal Şan'ın da dikkat çektiği gibi Sezer önce geçerli yöntemi seçip, sonra sorulması gereken soruları sormakla işe başlar.¹ Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti Devleti ne kadar kendisinden önceki Osmanlı Devleti'nin mirasını temsil etmektedir? Devletin dışında mevcut Türk toplumu ne kadar Osmanlı toplum yapısını ve mirasını devralmıştır? Dolayısıyla Sezer buna benzer sorularla Anadolu merkezli kurulan son iki devleti Sosyolojik bağlamda değerlendirmek ister. Devletleri ve toplumları karşılaştırırken bir taraftan İbn Haldun (1332-1406) ve Karl Marx'ın (1818-1883) karşılaştırmalı tarih yöntemine ve üretim sistemine benzer şekilde toplumsal çözümlemelerde bulunurken, diğer taraftan uygarlık teori ve kuramlarını dikkate alarak değerlendirmeler yapar.² Sezer herhangi bir sosyolojik olguyu değerlendirirken tarihi ve tarihsel olayları incelemeyi önemli görür, fakat özellikle Türkiye söz konusu olduğunda bu incelemenin artık bir zorunluluk olduğunu belirtir: "Sosyoloji Türkiye'de belki başka hiçbir ülkede görülmeyen bir biçimde tarihle yakından ilişki kurmak zorundadır." der.

Bir taraftan çözümlemelerinde Marx'ın karşılaştırmalı tarih yöntemini kullanırken, diğer taraftan başta Marx olmak üzere Batılı sosyologların toplumların gelişim aşamaları ile ilgili öne sürdükleri teorilerine mesafeli ve eleştirel yaklaşmaktadır.

Öncelikli olarak toplum ve devleti tanımlamaya, ayrıca toplum ve devlet modellerini açıklamaya çalışır. Toplumun temelinde iktisadi anlamda gereksinimler vardır. Buna Sezer *üretim uğraşları* demektedir. Toplum olabilmek için öncelikli olarak *ekonomik birliğin* olması gerekmektedir. İkinci olarak ise *siyasi birliğin* aranması gerektiğini belirtir. Son olarak ise ekonomi ve siyasi birliğin arasında bunları da birbirine bağlayan bir ideolojinin ve *ideolojik birliğin* olması gerektiğini ifade eder. Toplum bu üç unsurla birlikte kendi yapısına ve kimliğine kavuşur. Buradan uluslar çıkar. Ulusların ortaya çıkışında tarih içerisinde uluslararası ilişkilerin oynamış olduğu rol çok önemlidir. Tarihi ulus olmak için *üç şart* öne koşar: Toplumun *a. Devlet kurabilme yetkinliği*, *b. Bünyesinde öbür uluslara erişebilme gücü* ve *c. Dış saldırı ve işgallere direnebilme gücü*.³ Bunlar ulus için aranan şartlarda olması gereken özelliklerdir. Bu ileri sürülen unsurların üstünde toplum ve devletin de ötesinde asıl yapmak istediği konulardan biri de uygarlıklar arasındaki ilişkiyi anlamaktır. Tarihteki uygarlıklar arasındaki ilişkileri incelemesinin asıl sebebi, tarihten günümüze kadar Türklerin kat ettiği yolu ve geldiği noktayı anlamak içindir. Sezer'in geçmişteki ve günümüzdeki uygarlıklarla bu kadar ilgilenmesinin temel sebebi Türk toplum yapısının ve de kimliğinin geçirmiş olduğu evreleri ortaya koymak istemesidir. İncelediği Osmanlı İmparatorluğunu da

¹ Mustafa Kemal Şan, "Baykan Sezer ve Toplum Çıkarlarımız Açısından Sosyolojiye Yeniden Bakmak", *Sosyoloji Yılığ* Kitap 11: Baykan Sezer'e Armağan, der., Ertan Eğribel-Ufuk Özcan, İstanbul: Kızılelma Yayınları, 2004, s. 198.

² Yüksel Yıldırım, bir çalışmada Sezer'in Marx'ın düşünceleri karşısında olumlu ve olumsuz değerlendirmelerini inceler bkz: "Baykan Sezer Düşüncesinde Marksizm", *Yüzyılın Sorunları ve Sosyoloji II*, der. Fethi Nas, Ankara: Gece Kitaplığı, 2017, s. 157-193.

³ Baykan Sezer, *Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları*, İstanbul: Sümer Kitabevi, 1988, s. 32.

yukarıda sözü edilen devlette ve toplumda aradığı unsurlardan olan ülkenin üç alanda birlik kurma becerisi ve tarihi ulus/millet olma iradesi ekseninde tartışmaktadır.

Feodalizm ve ATÜT Tezleri Ekseninde Osmanlı

Baykan Sezer çalışmalarında onuncu yüzyılı tamamlamak üzere olan Anadolu'daki Türk varlığını Anadolu'da kurulan son iki Türk devletini, toplum ve devletler için yukarıda ileri sürdüğü unsurlar bağlamında değerlendirmeye çalışmıştır. Üretimde, siyasette ve ideolojide birliktelik bir devletin ve de uygarlığın gelişmesini belirlemektedir. Ne zaman ki bu birlikteliklerde bir çözülme başlarsa o toplum ve devlette de bir çözülmenin başladığını ve yeni arayışlara gidildiğini belirtmektedir.

Sezer Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü ve yeni Türk Devleti'nin kuruluşu üzerinde önemle durmaktadır. Osmanlı Devleti'nin neden çöktüğü konusunda sosyal bilimciler tarafından ileri sürülen teorileri yeniden incelemektedir.⁴ Bu teoriler arasında Osmanlı İmparatorluğu'nda Avrupa toplumları gibi feodal bir devlet ve toplum yapısının olduğu tezlerini ve ileri sürülen fikirleri reddeder. Bütün toplumlar için Marx'ın ileri sürmüş olduğu komünal toplum, kölecil toplum, feodal toplum, kapitalist toplum, sosyalist ve komünist toplum şeklindeki çizgisel toplum evrelerine karşı çıkar (1988: 45).⁵ Feodalist tezlerin farklılıkları dikkate alınmadan Osmanlı'ya da teşmil edildiğini, uyarlandığını belirtir. Ve bu tezin ne kadar geçerli olup olmadığını ortaya koymak için bazı sorular sorar:

Eğer Osmanlı düzeni feodal bir düzen ise çağının en güçlü devleti olmasına karşılık niçin kapitalizme geçişte bir gecikmeye uğramıştır? Yine aynı mantık dizisi içinde Osmanlı'nın feodal aşamaya varabilmesi için kölelik ya da başka deyişle antik uygarlık dönemini de yaşaması gerekirdi... Kölelik aşamasından feodalizme geçişte özellikle Osmanlı örneğinde görülen bu aksaklıklarla şemada feodalizmden kapitalizme geçişte de karşılaşılmaktadır.⁶

diyerek feodalizmin kendi özel koşullarından doğan bir aşama olduğunu ve Osmanlı devlet ve toplum yapısına uymadığını göstermek ister. Hatta Batı'nın batısı ile Batı'nın doğusu arasında bile feodalizm açısından ciddi bir farklılığın olduğunu da belirtir. Bu yüzden feodalizm Osmanlı'ya teşmil edilemez.

Osmanlı'nın Batıdan farklılığı inkâr edilemez noktaya gelince bu kez de *merkezi feodalizm* ya da *Doğu feodalizmi* şeklinde tezlerin ileri sürüldüğünü dile getirir.⁷ Oysa bu feodalizmin tabiatına aykırı bir durumdur, çünkü Sezer'e göre feodalizmle merkezîyetçilik asla uyumsuz iki temel yapıdır.

Osmanlı Devleti için iddia edilen feodalist devlet olduğu konusundaki tezlerin geçersizliği ortaya çıkınca ve/veya feodalist tezlerle birlikte, Osmanlı'nın Asya Tipi Üretim Tarzına (ATÜT), modeline daha uygun olduğu tezi ileri sürülmüştür. Baykan Sezer ATÜT'ün özelliklerinden yola çıkarak ileri sürülen bu tezleri de çürütmektedir. Marx, ATÜT'ü özel mülkiyetin yokluğu ve başta sulama işleri olmak üzere, büyük kamu işlerini düzenleyen bürokratik bir kast aracılığı ile bütün üretimi denetleyen ve ürünün büyük bir bölümüne el koyan güçlü bir merkezi devlet olarak tanımlamaktadır. Örneğin eski Hindistan, Çin, Mısır ve Mezopotamya uygarlıkları gibi⁸ Bu görüşler daha çok *Doğu*

⁴ Baykan Sezer, *Sosyolojinin Ana Başlıkları*, İstanbul: Sümer Yayınları, ty. ss. 92-96.

⁵ Sezer, *Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları*, s.45.

⁶ Sezer, *Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları*, s.51.

⁷ Sezer, *Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları*, s.56-59.

⁸ ATÜT devlet ve toplulukların yaşadıkları coğrafya daha çok yayla Asya'sındadır. ATÜT uygarlıklarının kurulduğu ovaları sulayan toprakların tümü yayla Asya'sından doğmaktadır. Bu özelliği taşımayan ırmağa Asi Irmağı adı konulmuştur (Baykan Sezer, *Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları*, s. 185).

despotizmi söylemlerini pekiştirmek için yapıldığını belirtmektedir. Daha da ilerisine gidilerek Batı'nın ATÜT'ü Batı dışı toplumları için genelleştirildiğini dile getirir. Batı gelişme çizgisinin beşli aşamasının dışında kalan toplumların varlığı kabul edilince, iki tutumdan birinin kabul edildiğini söyler. Ya Doğu toplumları için ayrı yeni bir gelişme çizgisi oluşturmak, ya da beşli aşamaya bir yenisini daha eklemek. Tüm bu tezlere rağmen Batılı ve yerli bazı savunucuların Osmanlı İmparatorluğu'nu da ATÜT aşamada ya da evresinde olduğu iddiası doğru değildir. Çünkü Osmanlı, Batılıların kendi yaşadıkları süreç bağlamında deneyimledikleri gibi merkezîyetçi bir devlet değildir. Batılı tanımlamaların ve çizilen sınırların dışında kendine özgü farklı bir merkezîyetçiliği söz konusudur.

Osmanlıyı Batıdan farklı kılan bu devlet ve toplum yapısı neydi ve nasıl bir ilişki söz konusuydu? Sezer'e göre Osmanlı Devleti'nde yönetim ilişkileriyle üretim ilişkileri kesin çizgilerle birbirinden ayrılmıştır. Bundan dolayı Osmanlı toplumu askeri sınıf ve reaya sınıfı diye ikiye ayrılmaktadır. Bunlarda göstermektedir ki *Osmanlı'nın merkezîyetçiliği iktisadi değil, siyasidir*. Devletin üretime ve üreticiye bakışı, üretimin ve de üreticinin güvenliğini sağladığı için bunun karşılığında devletin görevi vergi toplamakla sınırlı olmasıdır. Dolayısıyla tarım kesiminde elde edilen ürün yalnızca üreticinin kendi çabası değil, aynı zamanda devletin katkısının da bir sonucudur. Hatta Osmanlı'nın bazı bölgelerin siyasetinde (yönetiminde) ve yasalarında dahi merkezîyetçiliğin olmadığını belirtmektedir. Örneğin Mısır, Osmanlı'nın önemli bir parçası olmasına karşın farklı bir yönetim anlayışı ve yasaları bulunmaktaydı. Bu durum Osmanlı üretici zümrenin ayrı bir sınıf olarak devletin karşısına çıkmasını engellemiştir. Bu nedenle Osmanlı Devleti, toprağın mülkiyetini devlete, ancak kullanım değerini ise tebaaya bırakmıştır. Buradan yola çıkarak Sezer, devlet düzeninin güveni sağlamayı ve askeri görevleri üstlenmiş olduğunu ve böylece üreticinin elverişli koşullarda ve özgürce üretim uğraşlarını kendilerine vermelerini sağladığını söylemektedir. Güvenlik ve düzen, o dönem tarihi ortam göz önünde tutulursa en önemli üretim koşulları arasındadır. Devlet bu koşulları sağlamakla üretime önemli bir katkıda bulunmaktadır.

Eğer Osmanlı Devleti feodal bir toplum değilse, Doğu despotizmi kavramı uygun değilse ve ATÜT uygarlıklar içerisinde de yer almıyorsa, nerede yer alıyor? Sezer'e göre Osmanlı Devleti ATÜT uygarlıklarının bir parçası değildir, tam tersine bu uygarlıkları baskılardan, soygundan ve sömürüden koruyan asker bir devlettir. Yerleşik ATÜT uygarlık merkezinin yanında, onların koruyuculuğunu yapan asker devletlerden biridir. Osmanlı, ATÜT uygarlıkları bu asker devletleri besleyecek kadar artı ürün elde ederek asker devletlerle paylaşmaktadırlar.⁹ Asker devletlerin Yakın Doğu'da ortaya çıkmasının en önemli nedeni, bu devletlere dışarıdan ciddi baskının olması nedeniyle kendini koruyacak devletlere ihtiyaç duymasından kaynaklanmaktadır. Doğu'da olduğu kadar Batı'da da asker devletler bulunmaktaydı. Yakın-Doğu'daki öncü, ileri karakol Devletler olarak Batılıları korumak için Yunanlılardan başlayıp; Bizans ve Rusya'ya kadar uzanan devletler varken; Doğu'da ise Asurlar, İranlılar, Selçuklu ve Osmanlılar Doğu'nun ileri karakolu ya da asker devletlerini oluşturmaktadır. Osmanlı'nın asker devlet olmasında ortamın ve tarihin getirmiş olduğu şartların da büyük etkisinin olduğunu belirtmektedir.¹⁰ Bu yüzden Osmanlı'nın askeri örgütlenmesinin oldukça başarılı olduğuna dikkat çeker. Ne Osmanlı ve ne de Doğu'nun asker devletleri hiçbir zaman ATÜT'le kaynaşmamış, sadece ATÜT uygarlıkları ile birlikte yan yana yaşamışlardır.

Öz olarak Türkiye Cumhuriyeti'nden önceki dönem olan Osmanlı mirası, feodalizm olarak adlandırılmaz. Feodalizm denilen olgu Batı'nın dışarıdan gelenlere karşı kendilerini savunmak amacıyla tehditten uzak kalmak için kendilerini dış ilişkilerinden soyutlayıp küçük ve kapalı birimler biçiminde örgütlenmesidir. Fatih Sultan Mehmed'in 1453 yılında

⁹ Baykan Sezer, *Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları*, s. 167.

¹⁰ Sezer, *Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları*, s. 169.

İstanbul'un fethiyle birlikte ancak Avrupa'da bu küçük ve kapalı üretim birimlerinde değişme baş göstermiş ve zorunlu olarak Akdeniz ticaret yollarının ve Hindistan'dan gelen kara ticaret yollarının Osmanlıya geçmesi nedeniyle ancak zorunlu olarak daha büyük ve dünyaya açık bir örgütlenmeye gidilmiştir. Benzer şekilde Osmanlı Devleti ATÜT ile de ilişkilendirilemez, çünkü Osmanlı imparatorluğu iktisadi alana müdahale etmekten özenle kaçınmıştır. Oysa ATÜT her şeyden önce devletin özellikle tarım kesimine suni sulama işleriyle yaptığı müdahalelerle tanımlanmaktadır. Osmanlı imparatorluğunun ise kendine özgü bir merkezîyetçilik anlayışı vardır ve bir dünya imparatoru olarak tarihte merkezîyetçiliğinin en parlak örneğini teşkil eder.¹¹

Yukarıdaki temel gerekçelerden dolayı Türk toplumunun gelişme çizgisi, Batı toplumundan ve Batılı sosyal bilimcilerin ileri sürdüğü gelişimci çizgisinden çok farklıdır. Toplumların gelişimini tek çizgisel ekseninde değil, kendi dönemi ve şartları içerisinde farklı gelişim evreleriyle toplumları ve devletleri değerlendirmek gerekmektedir.

Doğu'nun Sömürülmesine Karşı Osmanlı Devleti

Ümit Meriç'in Avrasya'nın sosyoloğu olarak gördüğü Baykan Sezer Osmanlı İmparatorluğu'nun Türk tarihi içindeki öneminin çok özel olduğunu belirtmektedir. Türklerin Anadolu'ya gelişleri ile Türk tarihinde görülen yeni gelişmelere sebep olmasının ancak Osmanlı imparatorluğu ile mümkün olduğunu ileri sürmektedir. Aksi halde eğer Osmanlı'nın bu büyük çabası olmasaydı tarihimizde hiçbir etki ve iz bırakmadan tarih sahnesinden Türklerin silinmesine tanık olabilirdik.¹² Dolayısıyla "Anadolu'nun Türkleşmesi ile Türk tarihinde başlayan yeni dönemin nitelik ve eğilimleri gerçek anlamlarını ancak Osmanlı imparatorluğu ile bulmuştur." diyerek Osmanlı'nın vazgeçilmezliğini belirtir. Dolayısıyla hem Türk devletleri içerisinde hem de dünya devletleri içerisinde Osmanlı'nın çok özel bir konumu olduğunu açıkça ifade eder.

Osmanlı'nın dünyanın en uzun ve en etkileyici güçlerden biri olarak dünya sahnesinde yer almasının sebepleri nelerdir? Bunun en önemli sebebi olarak Sezer'in uygarlık kuramına bakmak gerekmektedir. Onun uygarlık yaklaşımına göre tarihten bugüne kadar her zaman için Doğu ve Batı çatışma içerisinde yer almıştır. Doğu Batı devletleri içerisinde güçlü devletler, zayıf devletleri koruduğu ölçüde, bölge ya da dünya egemenliğini sürdürmüşlerdir. Toplumları, kültürleri ve uygarlıkları koruyan devletler, günümüz terminolojisi ile söyleyecek olursak küresel bir güç olarak dünya sahnesinde yerini almıştır ve almaktadır. Buradan hareketle Osmanlı Anadolu'da küçük bir beylik iken daha sonraki tarihlerde dünyanın yenilmezleri arasında yer alan bir Bizans'ı bile yenecek güce ulaşmasının en önemli nedenlerinden biri de, diğer toplulukları ve devletleri tehditlerden, tehlikelerden, soygundan ve yok olmaktan korumasından dolayıdır. Bu nedenle Osmanlı Devleti'nin tarihte yükselişinin ve de çöküşünün nedeni de budur. Osmanlı Bizans'ın Doğulu toplumlarını sömürmesine ve soygununa karşı asker bir devlet görevi gördüğü için büyümüş ve tarihteki yerini almıştır. Bu da İstanbul'un fethiyle başlar.¹³ Osmanlı'nın gerçekleştirdiği İstanbul'un fethiyle ve sonrasında kapitalizmin ortaya çıkışıyla birlikte feodalizmin Batı'nın kaderini Doğu'da gören politikasında ciddi bir çöküş yaşanmıştır. Çağ

¹¹Sezer, Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları, s. 77.

¹²Sezer, Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları, s. 133.

¹³Ertan Eğribel, Sezer'in kuramından hareketle Osmanlı'nın en güçsüz olduğu dönemde dahi Batı soygunuyla mücadele ettiğini, günümüzde bile ABD saldırganlığının arttığı her yerde Osmanlı'nın varlığının olduğunu belirtir. Osmanlı devlet olarak tasfiye edilmiş olsa dahi onun temsil ettiği değerlerin ve siyasetin halen devam ettiği tespitinde bulunur. "Baykan Sezer: Yeni Dünya Düzeni Üzerine Oluşan Osmanlı Hayaleti", *Sosyoloji Yıllığı Kitap 11: Baykan Sezer'e Armağan*, der., Ertan Eğribel-Ufuk Özcan, İstanbul: Kızılelma Yayınları, 2004, s. 147.

kapayıp yeniçağ açan bu olayın en önemli etkilerinden biri de, Batı sömürsünün yollarını değiştirmek durumunda kalmasıdır ve kapitalizmin doğuşunu da ciddi olarak etkilemiştir:¹⁴

Batıda kapitalizmin Doğuşu, Doğu Batı çatışması göz önüne alınmadan ve dünya ticareti ile ticaret yollarının önemi belirtilmeden anlaşılabilir. Gerçekten de bazı yazarlar kapitalizmin Doğuşunda ticaretin önemine değinmekte ve kapitalizmin ilk önce ticaret merkezlerinde gelişme gösterdiğini belirtmektedirler. Ancak İstanbul'un fethiyle ticaret yollarında görülen değişiklik ve bu olayın önemi belirtilmezse o dönemlerin en önemli ticaret merkezi olan İstanbul'un niçin gelişmeler dışında kaldığı açıklanamaz.

Osmanlılar, eski ticaret yollarında egemenlik kurmakla dünya ticaretinin Akdeniz'den Atlas Okyanusuna kaymasına yol açmışlardır. Bunun sonucu Avrupa'da Batı uygarlığının eski merkezleri Yunanistan ve İtalya bir gerileme dönemine girerken Batı uygarlığının yeni merkezleri olarak Atlas Okyanusu kıyılarında İspanya ve Portekiz'in yıldızı parlamaya başlamıştır. Ancak İspanya ve Portekiz'in Batı dünyasında kazandığı bu üstünlük kısa sürmüş ve önderliği İngiltere ve Hollanda'ya yaptırmışlardır...

Sezer'e göre, İspanya İber yarımadasında hem kendi hem de Batı'nın güvenliği için Arapları bu topraklardan atarak önemli bir güç kazanmıştır. Gerçekten de İstanbul'un fethiyle birlikte Hindistan'dan gelen kara ticaret yollarının denetimini hatta Akdeniz ticaret yollarındaki hâkimiyetlerini kaybeden Batı uygarlığının zorunlu arayışı sonucu, deniz ticaret yollarını arayan ve başarıya ulaşan ilk ülkenin İspanya ile Portekiz olduğunu belirtir. Bu nedenle Amerika ve Afrika'yı ilk keşfeden de bu ilk ülkedir. Sezer bu olayı Batı'nın Doğu'yu sömürmesi ve soygunu olarak görmektedir. Fakat burada bir farklılık söz konusudur. İspanyollar kendi topraklarındaki Emevi hâkimiyetine soykırım yaparak son verirken, Afrika ve Amerika kıtasını ise düzenli bir biçimde soyma politikasını güttüğünü dile getirmektedir. Adı geçen Batılı devletlerin Batı topraklarını Doğululardan temizlemesi sonucu bir dünya gücü olarak ortaya çıktıklarını belirtir.

Sezer, Osmanlı'nın yükselişinin nedenleri ile çözülmesi ya da zayıflamasının nedenini de aynı gerekçeyle açıklar.

Osmanlı imparatorluğu Batı soygununa engel olamadığı için Doğu giderek yoksullaşıyor, kötüsü düzenin bozulmasıyla Doğu bir çöküş dönemine giriyordu. Bunun sonucu askeri alandaki başarısızlıklardan sonra Osmanlı'ya Doğudan gelen vergi ve araç da azalmaya yüz tutmuş devlet gelirleri gerilemeye başlamıştır...¹⁵

Bu gerilemenin bir sonucu olarak Osmanlıda mücadele ettiği düşmanına karşı bir ilginin başladığına ve bir gıpta psikolojisinin oluşmuş olduğuna işaret eder. "Batılılaşma, Osmanlı Devleti'nde bu sorunlara bir çıkar yol bulabilmek için başlatılmıştır. Ve askeri özelliklerine uygun olarak da yalnızca askeri alanda kalmıştır. Hiçbir zaman iktisadi alana kapitalist üretim ilişkilerini sokmak tasası bulunmamıştır (1988: 183)." diyerek Türkiye'deki Batılılaşma girişimlerinin ekonomide değil de daha çok askeriyedeki reform çabalarıyla gerçekleştirilmeye çalışıldığını ifade eder.

Sezer bu Batılılaşma talebinin sadece Osmanlı'dan ve Türkiye'den değil, aynı zamanda Batıdan da geldiğini belirtmektedir, yani karşılıklıdır. Buradan hareketle "Son yüzyıllarda kazandığı biçimiyle yurdumuza girmek isteyen Batı, emperyalist Batı'dır. Türkiye'ye gelirken de amacı en sonunda Doğu'nun soyulması, sömürülmesidir."¹⁶

Sezer tarihten hareketle günümüz Türkiye'sine gelmekte ve Türk Devletinin Batılı ve Doğulu Devletlerle bugün nasıl bir ilişki kurması gerektiğini açıklamaktadır:¹⁷

¹⁴ Sezer, Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları, 177-178.

¹⁵ Sezer, Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları, s. 183.

¹⁶ Sezer, Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları, s. 184.

¹⁷ Sezer, Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları, s. 191-192.

Günümüzde Doğu'nun Batıya karşı direnci başlamıştır. Bugün Batılılaşmış Batılılaşma da bütün sorun Türkiye'nin tarihi akışa ters düşürüp düşürülmediği, yanlış ata mı oynandığıdır. Türkiye, Doğu soygununda hiçbir payı olmadığı halde Batı emperyalizminin bütün günahlarını ödemek zorunda kalabilir, tarihi gelişme içinde ezilip kaybolabilir, gidebilir. Ya da tarihi gelişme içinde kendisine düşen rolü başarır: geleceğin kurucularından, büyük devletlerinden birisi olabilir. Bizim gelecekte Türk Devletinin müstesna yerine olan inancımız tamdır.

Öz olarak Sezer, Ziya Gökalp'in aksine sadece kültürel ekseninde değil uygarlıklar düzeyinde de Türkiye'nin yerinin Batı olmadığını dile getirir.¹⁸ Bu yüzden Batılılaştıkça Batı'nın Doğululara karşı işlediği günahlara ortak olacağını, bu nedenle yanlış stratejiden vazgeçerek son yüzyılı hariç Osmanlı da olduğu gibi kimliğini değiştirmeden kendi dinamikleriyle Türkiye'nin bugünkü dünyada yerini alması gerektiğini belirtir.

Osmanlı'nın Araplarla İlişkileri

Baykan Sezer, Doğu uygarlıkları ve toplumları ile ilgilenirken, Araplara da değerlendirmelerinde özel yer ayırmaktadır. Sezer'in Doğulularla özellikle Araplarla ilgilenmesine asıl neden olan olay ise Cezayir Bağımsızlık Savaşı (1954-1962) olduğunu görüyoruz.¹⁹ Öncelikli olarak Doğu-Batı Çatışma Kuramının ortaya çıkmasında ve düşüncelerinin biçimlenmesinde bu savaşın rolü büyüktür.

Ümit Meriç'in Avrasya'nın sosyoloğu olarak gördüğü Baykan Sezer,²⁰ Doğu Batı Çatışma Kuramında Türklerle Araplar arasındaki ilişkilere önemli ölçüde yer verir ve öne sürülen bazı tezleri tartışır. Özellikle Cumhuriyet sonrası Türklerin Araplara bakışına karşı hem akademi hem de kamuoyu çevresinde oluşan olumsuz yaklaşımların aleyhine önemli değerlendirmelerde bulunur. Sezer bu konuya ilk önce iki milletin hangi uygarlıkta yer aldığına bakarak işe başlar. Türkler de Araplar da Doğu uygarlığı içerisinde yer alırlar. Hem yaşadıkları coğrafya/bölge hem de dinleri birdir. Yakın dönemlere kadar Batının sömürüsüne karşı ortak hareket etmişlerdir. Biri sömürüye engel olmuş diğeri de sömürü ve soygundan kurtulmuştur. Sezer, Türklerle Arap Müslümanları arasındaki ilişkileri ele alırken en başta Türklerin Asya'nın bozkırlarında büyük ölçüde göçebe çoban toplumu olarak yaşarlarken, daha sonraki yıllarda yerleşik olan İranlılarla ve sonraki yıllarda Araplarla karşılaşmasını değerlendirir. Göçer çoban toplumların yerleşik toplumların topraklarını ele geçirseler de, genelde yendikleri yerleşik toplum düzeni içinde baskın kültür karşısında kısmen eridiklerini belirtmektedir. Türkler açısından bu kader genellikle değişmemiş olsa da bunun tek bir istisnasının Sultan Alparslan'ın Anadolu'yu fethetmesiyle kendi toplum yapısıyla kendilerine özgü bir siyaset geliştirmeleridir. Ancak Anadolu'da Türkler yalnızca kendi güç ve imkânlarıyla İslam âleminde yeni bir siyaset oluşturabilmişlerdir.²¹

Tarihten günümüze iki milletin ilişkilerine bakılacak olursa İslamiyet'in doğuşundan kısa bir süre sonra Osmanlı Devleti ile Arap toplumları arasında bazı karşılaşmalar, mücadeleler, uzlaşmalar ve anlaşmalar gerçekleşmiştir. İlk kez 7. yüzyılda Hz. Ömer zamanında gerçekleşmiş, daha sonra Emeviler döneminde bazı mücadeleler olmuş ve 751 yılında

¹⁸ Mustafa Orçan, "Baykan Sezer'le Türk Sosyolojisinin Kimlik Arayışı", *Sosyoloji Yıllığı Kitap 11: Baykan Sezer'e Armağan*, der., Ertan Eğribel-Ufuk Özcan, İstanbul: Kızılelma Yayınları, 2004.

¹⁹ Ufuk Özcan, "Baykan Sezer'in Doğu Batı Çatışması Kuramı Üzerine", *Sosyoloji Yıllığı Kitap 11: Baykan Sezer'e Armağan*, der., Ertan Eğribel-Ufuk Özcan, İstanbul: Kızılelma Yayınları, 2004, 148-149.

²⁰ Ümit Meriç, "Avr-Asya'nın Sosyoloğu Selam Olsun Sana!", *Sosyoloji Yıllığı Kitap 11: Baykan Sezer'e Armağan*, der., Ertan Eğribel-Ufuk Özcan, İstanbul: Kızılelma Yayınları, 2004, 225-224.

²¹ Sezer, *Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları*, s. 133.

Çinlilerle Araplar arasında yapılan Talas Savaşı'nda Türklerin Arap Müslümanların yanında yer alarak zafere ulaşmasıyla Türklerin İslam'a girişi hızlanmıştır.

İki millet arasındaki ilişkilerin kurumsallaşması ise daha çok Abbasilere kadar dayanmaktadır. Abbasi Halifeleri, çevresinde oluşan tehditlere karşı Büyük Selçuklu Sultanı Tuğrul Beyi Bağdat'a davet ettikten sonra Sultan Abbasi Halifesi tarafından Tuğrul Bey'e "Doğunun ve Batının hükümdarı" unvanı verilmiştir. Bu olayla birlikte Halifenin siyasi yetkilerinin önemli bir kısmına Türkler sahip olurken, Abbasilerde dini liderlik kalmıştır. Talas Savaşı ve Abbasi olayından sonra Türkler hem kendileri hem de dindaşları olan Arap Müslümanları için yine hayati önemde bir savaş süreciyle karşı karşıya kalmışlardır. Haçlı Seferlerinde bariz bir şekilde görüleceği gibi, Türkler Batılıların saldırılarını ve soygununu mücadele ederek engellemeye çalışmış, Anadolu içlerinde Haçlıların gücünü azaltarak Araplarla karşılaşmaları gerçekleşmiş ve sonuçta Haçlılar yenilgiye uğramıştır. Halifelik belli tarihten sonra diğer devletler tarafından tehlike altına sokulunca ve de Osmanlı ve diğer İslam toplumları için tehlike oluşturunca, Memluklerle 1517 yılında yapılan Ridaniye Savaşı ile Yavuz Sultan Selim dini liderliği de alıp Osmanlıya aktarmıştır. Dindaşları arasında mezhepler arasındaki iktidar çatışmasında da gerektiğinde Farslılara karşı Arapları korumuşlardır.

Sezer, 19. yüzyılın ortalarında Osmanlı hâkimiyeti altındaki devletlerle olan ilişkisinin zayıfladığı ve etkisinin azaldığı zamanda bile çok önemli bir girişimde bulunduğu söz eder. Sultan Aziz Han zamanında Basra Körfezindeki deniz ticaret yollarına hâkim olmak için İstanbul'da büyük bir donanmanın kurulduğunu, fakat bu girişimin bizzat Sultanın yanında bulunan paşalardan Mithat Paşa tarafından padişahın devrilmesiyle son bulduğunu ifade eder. Osmanlı Devleti kara ticaret yollarındaki hâkimiyetini deniz ticaret yolları içinde son bir hamle olarak bir plan yapmış, fakat bunda muvaffak olamayarak hem Arap Müslümanları üzerindeki hâkimiyetini kaybetmiş hem de kendisinin yok olmasına neden olmuştur.

Bu değerlendirmelerden sonra Sezer iki millet arasındaki tarihsel ilişkiler söz konusu edildiğinde dile getirilen bir iddia üzerinde durur ve bu iddianın ne kadar gerçeği temsil ettiğini cesurca tartışır. İddia, Arapların Osmanlıları ve de Türkleri arkadan vurdukları iddiasıdır. Bu konuda Sezer farklı düşünmektedir. Asıl sorunun Osmanlı'nın yani Türklerin Araplara karşı olan ve beklenen sorumluluğunu inişe geçmelerinden dolayı yapamadıklarını ve bunun sonucu olarak Osmanlı'nın Batının soygununa engel olamaması nedeniyle Arapların da güçlüünün yanında yer almak zorunda kaldıklarını ifade eder. Aksine Arap toplumları arasında Osmanlı'nın ve Türklerin önemli etkilerinin olduğunu belirtir:²²

Arapların, Doğulunun, I. Dünya Savaşı'nda bizi arkamızdan vurduğundan yakınırız. Arab'ın Batı tarafından sömürülmesine engel olmamız, hem de aracı olarak Arap'tan komisyon almak istemişsiniz. Sömürüldükten sonra Arap, İngilizle kendisi de anlaşabilir, bir de bize pay ödemekten kurtulurdu. Biz gerçekten Doğu'da sömürüye engel olabildiğimiz sıralar Arabistan'da bütün camilerde Alp Arslan'ın başarısı için dua ediliyordu." tespitinde bulunur.

Araplara olan düşmanlık ile Batılılaşmanın ivme kazanması arasındaki paralellik dikkat çekicidir. Doğu uygarlığından koparılmaya çalışılan Türklerle ilgili 19. yüzyıldan bu yana aslında uygulamaya konulan Batıcılaştırma politikasının bir sonucudur. Yeni kurulan devletin elinde en önemli iki altın hüviyetinde politik ve ideolojik güç vardı. Bunlardan biri ırkı, diğeri ise dinidir. Türkiye'nin bölgede güç olma adına elinde tuttuğu en önemli güçlerden biri olan aynı dinden olmaklığın sunduğu imkânlardan ve politikadan vaz geçilmiş ve kısa süre içerisinde bu politika tasfiye edilmiş, dindaşları arasındaki destekten

²² Sezer, Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları, s.133.

mahrum kalmıştır. Bu süreçten sonra uluslararası ilişkilerde karşılıklı mesafeler konulmaya başlamıştır ve “Osmanlı İmparatorluğu’nun başarılarını sürdürmemesinin, giderek gerilemeye başlamasının başlıca nedeni yeni ticaret yollarının ortaya çıkmasıyla Osmanlı’nın Batı soygununu engelleyememesi ve görevini yerine getirememesidir”.²³

Bu olaylardan da anlaşılacağı gibi Sezer’in, Uygarlıklar arası Çatışma Kuramında özellikle üzerinde durduğu koruyucu asker devlet hüviyetinin Osmanlıların Araplarla ilişkisinin temelini oluşturduğunu ifade etmektedir. Dikkat edilirse bu olaylar sırasında Türklerin çok kritik zamanlarda Araplara hayati destekleri ve koruması söz konusudur ve iki millet arasındaki bu süreç 20. yüzyıla gelene kadar daha çok barışçıl seyretmiştir. Öz olarak söylemek gerekirse İslam’ın ilk ve 20. yüzyılın ilk çeyreği hariç Türklerle Araplar arasında yaşanan tarihi sürecin büyük bir bölümü uzlaşma ve barışık bir şekilde yaşanmıştır.

Sonuç

Baykan Sezer, Türk sosyologları içerisinde olay ve olgulara konjonktürel ortamın, hâkim söylemin ve popülist tezlerin dışından bakabilen, kendi fikri ve sözü olan bir sosyologdur. Teorilerden ve ileri sürülen tezlerden gerçeklere bakmaktan ziyade, gerçeklerden hareketle tezlere bakar ve tartışmalarda bulunur. Osmanlı ve Türkiye’nin Doğu ve Batı uygarlıklarıyla kurmuş olduğu ilişkileri, tarihi ihmal etmeden sosyolojik olarak tartışmaktadır.²⁴ Toplumsal gerçeklere uymayan tezlerle bilimsel olarak mücadele etmektedir. Yanlışları ayıklar, tespitlerde bulunur ve bununla da yetinmeyerek önerilerde bulunur. Bu yüzden sadece bir bilim insanı değil aynı zamanda yaşadığı topluma karşı sorumluluk duyan bir fikir adamıdır da. Onun gerçekte yapmak istediği ise, Türkiye’nin bugünkü dünya içindeki yerini tespit etmektir. Çünkü toplumumuz, dünya içindeki konumuna elinde tuttuğu yerine göre tanımlanacak ve açıklanacaktır. Bu yüzden Batı’nın kendi deneyimlerini kendi dışındaki toplumların tümünün de deneyimleyecekleri tezlerinin aksine, Türk sosyologlarının en azından kendi tarihleri olan Orta Asya Türk tarihine ve Osmanlı tarihine eğilimi Batıdan farklı olmak zorundadır. Buradan hareketle Sezer, Türkiye’nin gelmiş olduğu noktayı anlamak için Batı sosyolojisinin toplumsal gelişim evresinin dışında Türkiye’nin gerçek tarihinden hareketle yapılacak araştırma sonucu ancak sağlıklı bir sonuca ulaşacağını düşünmektedir. Her toplumun kendi yaşadıkları süreçlerden ve deneyimlerinden hareketle farklı oluşum ve gelişim evrelerine sahip olabileceğini, asıl bu yaklaşımın evrensel olduğunu belirtir.

Sezer’e göre tartışma konusu olan Osmanlı’nın Anadolu’da yer alan diğer Beylik Devletleri içerisinde küçük bir beylikken onların arasından sıyrılıp o güne kadar ve halen de dünyanın en güçlü ve en uzun yaşayan devletlerinden biri olan Bizans’ı ortadan kaldırmasının tesadüfi olmadığını, uygarlıkların yaşamlarıyla ilgili bazı kuralların devreye girmesiyle bu olayın gerçekleştiğini belirtir. Devletlerin ve uygarlıkların yükselişi de düşüşü de kendini ve kendine bağlı toplulukları koruma erkine bağlı bir durumdur. Osmanlı İmparatorluğu Doğu’yu Batı soygunundan korudukça yükselmiş, korumadaki zaaf ve zafiyetleri baş gösterince de inişe geçmiş bir güçtür.

Sezer çalışmalarında Doğu Batı çatışmasına sebep olan birkaç önemli unsura yer verir. Birincisi üretim sistemi, ikincisi bölgesel ve uluslararası ticaret son olarak ise bu üretim ve ticaret sisteminin devamını sağlayacak olan güvenlik sistemidir. Doğu’da olsun Batı’da

²³ Sezer, Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları, s. 182.

²⁴ Kurtuluş Kayalı anma programında bazılarının geleceğinin olmadığını fakat o dönem için fazla bilinmeyen bir düşünür olarak Sezer’in geçmişinin de geleceğinin de var olduğunu belirtir ve o gelecek aslında bugünlerin şimdisi ve sonrasıydı. Geleceği de olan sosyologlardan biri oldu. ““Fazla Bilinmeyen” Bir Düşünür Sosyologu Anlatmayı Denemek”, *Sosyoloji Yıllığı Kitap 11: Baykan Sezer'e Armağan*, der., Ertan Eğribel-Ufuk Özcan, İstanbul: Kızılelma Yayınları, 2004, s. 17.

olsun üretim ve ticaretin güvenliğini sağlayan (ki buna *asker devletler* demektir) devlet her kimse o bölgenin ve dünyanın gücü o devlet demektir. Bu yüzden Osmanlı'nın Araplarla, Afrikalılarla, Asyalılarla, Avrupa ve Amerikalılarla ilişkilerini bu bağlamda değerlendirmek gerekmektedir.

Sezer bugünkü Türk Devleti için tarihi bir olaydan yola çıkarak hem sosyolojik hem de uluslararası ilişkiler bağlamında çok önemli bir öneride bulunur. Selçuklu ve Osmanlı'nın Bizans'la yaşadığı tarihteki bir olaydan yola çıkarak bugünün Türkiye'sine bir strateji sunar. Selçuklularla Bizanslılar bir savaş sırasında çarpışırken Osman oğullarının kimin kimle savaştığını tam bilmeden bu savaşta zayıf gördüğü tarafta yer alarak Bizans'a karşı savaşmasının kendisine dünyanın en güçlü devletlerinden birini kurma imkânı verdiğini belirtmektedir. Eğer Osmanlılar savaşta güçlüünün yanında, kazanacak tarafta yer alıp savaşmış olsalardı, Bizanslılardan sadece bahşiş alacaktı. Fakat Osmanlı savaştan yenilgiyle ayrılacağı çok muhtemel bir tarafta yer alarak zafere ulaştıktan sonra Selçuklu'nun ve Doğu'nun en büyük mirasına konmuştur. Şimdiki Türkiye ise büyük bir hata yaparak zaferi kazanmış olan Batı'nın yanında yer alarak Doğuya karşı yer almaktadır. Bu durumda Batı egemenliğinden beklenecek şey, ancak Batı'nın gönlünden kopacak dış yardımlardır. Her ne kadar bu satırları yazdığı yıllarda Sezer Türkiye'nin durumunu bu şekilde değerlendirmiş olsa da gelecekteki Türkiye'den de ümitli olduğunu belirtmektedir.

Kaynakça

- Eğribel, Ertan. "Baykan Sezer: Yeni Dünya Düzeni Üzerinde Dolaşan Osmanlı Hayaleti". *Sosyoloji Yıllığı Kitap 11: Baykan Sezer'e Armağan*. İstanbul: Kızılelma Yayınları, 2004:131-147.
- Kayalı, Kurtuluş. "'Fazla Bilinmeyen" Bir Düşünür Sosyologu Anlatmayı Denemek", *Sosyoloji Yıllığı Kitap 11: Baykan Sezer'e Armağan*. İstanbul: Kızılelma Yayınları, 2004: 15-17.
- Meriç, Ümit, "Avr-Asya'nın Sosyologu Selam Olsun Sana!", *Sosyoloji Yıllığı Kitap 11: Baykan Sezer'e Armağan*. İstanbul: Kızılelma Yayınları, 2004: 225-224.
- Orçan, Mustafa. "Baykan Sezer'le Türk Sosyolojisinin Kimlik Arayışı", *Sosyoloji Yıllığı Kitap 11: Baykan Sezer'e Armağan*. İstanbul: Kızılelma Yayınları, 2004: 214-221.
- Özcan, Ufuk. "Baykan Sezer'in Doğu Batı Çatışması Kuramı Üzerine", *Sosyoloji Yıllığı Kitap 11: Baykan Sezer'e Armağan*. İstanbul: Kızılelma Yayınları, 2004: 148-159.
- Sezer, Baykan. *Sosyolojinin Ana Başlıkları*, İstanbul: Doğu Kitabevi, 2015.
- Sezer, Baykan. *Toplum Farklılaşmaları ve Din Olayı*, İstanbul: Doğu Kitabevi, 2017.
- Sezer, Baykan. *Türk Sosyolojisinin Ana Konuları*, İstanbul: Sümer Kitabevi, 1988.
- Şan, Mustafa Kemal. "Baykan Sezer ve Toplum Çıkarlarımız Açısından Sosyolojiye Yeniden Bakmak", *Sosyoloji Yıllığı Kitap 11: Baykan Sezer'e Armağan*. İstanbul: Kızılelma Yayınları, 2004: 182-198.
- Yıldırım, Yüksel. "Baykan Sezer Düşüncesinde Marksizm", *Yüzyılın Sorunları ve Sosyoloji II*. Ed. Fethi Nas, Ankara: Gece Kitaplığı, 2017, s. 157-193.

Etik Kurul Raporu: Bu çalışma için etik kurul raporu gerekliliği bulunmamaktadır.
Katkı oranı beyanı: %100
Çatışma beyanı: Makalede, herhangi bir kurum, kuruluş ve kişi ile mali çıkar çatışması yoktur.